

Van informatiebehoefte naar monitor: het meten van fiets- en ketengebruik

Robin Kleine – Mobycon – r.kleine@mobycon.nl

Otto Cazemier – Mobycon – o.cazemier@mobycon.nl

Rolf Dijkstra – Provincie Groningen – r.dijkstra@provinciegroningen.nl

Bijdrage aan het Colloquium Vervoersplanologisch Speurwerk 21 en 22 november 2019, Leuven

Samenvatting

Veel gemeentes en provincies zijn bezig met het vergroten van hun ambities op het gebied van verduurzaming van hun mobiliteit, waarbij fiets- en ketengebruik een belangrijke rol speelt. In de praktijk is het voor veel overheden echter lastig om te monitoren en te bepalen of dit beleid succesvol is. Tegelijkertijd komt door de ontwikkeling van allerlei technologieën meer data over mobiliteit beschikbaar. Om met deze data daadwerkelijk tot de juiste inzichten te komen en te bepalen of beleid succesvol is, is een duidelijk doel en doordacht plan nodig.

De provincie Groningen laat zien hoe een dergelijk doordacht plan gebruikt kan worden voor het monitoren van fiets- en ketengebruik. De hiervoor gebruikte monitoringmethodiek geeft inzicht in de informatiebehoefte en het data-aanbod en verwerkt deze in een monitoringsplan. Uit dit monitoringsplan volgt de uiteindelijke monitor.

De informatiebehoefte wordt in de monitoringmethodiek bepaald door het beleid en de doelen die hierin gesteld zijn. Omdat de monitor meerdere partijen (specialisten, gemeente, vervoerders, etc.) informeert en voorziet van informatie en inzichten, is de informatiebehoefte van al deze partijen achterhaald. Hetzelfde is gedaan voor het data-aanbod. Geïnteriseerd is welke bestaande data al beschikbaar is en of bestaande dataverzamelingen-programma's eenvoudig kunnen worden aangepast of uitgebreid. De informatiebehoeften en het data-aanbod zijn via een iteratief proces samengebracht en vastgelegd in een monitoringsplan.

Uit het monitoringsplan volgt de monitor. De verschijningsvorm van de monitor wordt bepaald door de partijen die de monitor gaan gebruiken. Daarom verschijnt de monitor in verschillende onderscheiden ontsluitingslagen, van factsheets tot de ruwe data. De behoefte van de gebruiker bepaalt de ontsluitingslagen die gebruiker hanteert.

De gevolgde monitoringmethodiek laat zien dat het monitoren van fiets- en ketengebruik geen standaardwerk is, maar om maatwerk vraagt. De beschreven monitoringmethodiek kan ondersteunen bij het vormgeven van dit maatwerk.

1. Aanleiding

Veel gemeentes en provincies zijn bezig met het vergroten van hun ambities op het gebied van verduurzaming van hun mobiliteit. Het stimuleren van de fiets, het openbaar vervoer en ketenreizen zijn daarbij belangrijke activiteiten. Naast de urgentie van duurzaamheid en CO₂-reductie zijn vaak economie, gezondheid en participatie de hogere doelen waarnaar gestreefd wordt. Voor veel overheden is het echter lastig om te bepalen of het beleid succesvol is en in welke mate maatregelen bijdragen aan deze hogere doelen. Wat betekent bijvoorbeeld een investering in goede fietsparkeerplaatsen voor duurzaamheid en CO₂ uitstoot? En wat betekent het stimuleren van fietsen voor gezondheid en participatie?

Aan de ene kant zien we dus dat er behoefte is aan inzichten in resultaat. Tegelijkertijd zien we dat er steeds meer data ontstaat en beschikbaar komt. Zeker als we kijken naar het wegverkeer valt dit op. Auto's bevatten steeds meer sensoren en data wordt real-time gedeeld met fabrikanten. Navigatiesystemen, mobiele telefoons en allerlei meetapparatuur in en op de infrastructuur maken dat we verkeersstromen beter en beter in beeld krijgen en steeds beter kunnen anticiperen op gebeurtenissen (ongevallen etc.). De ontwikkeling van slim gemotoriseerd vervoer wordt ondersteund door grote investeringen en mede hierdoor zien we dat er erg veel data ontstaat.

Iets anders ligt dat bij het fietsen. Slimme technologieën in het fietsen zijn net in opkomst en ook de financiële belangen van de markt zijn hierbij een stuk kleiner. Dit maakt dat fietsdata slechts beperkt beschikbaar is en vaak versnipperd is. Overheden hebben programma's om het gebruik te monitoren, er zijn wat landelijke onderzoeken (bijvoorbeeld CBS en fietsstadverkiezing), marktpartijen beschikken over data (bijvoorbeeld telefoondata of data van routeplanners) en tijdens het Fietscongres 2018 is de Nationale Intentieverklaring Fietsdata getekend. Om daadwerkelijk tot de juiste inzichten te komen is echter een duidelijk doel en doordacht plan nodig.

Hetzelfde geldt voor data over ketenmobiliteit. Vanuit het openbaar vervoer is reeds veel data. Deze data is echter vooral bedoeld voor reisinformatie (NDOV/9292) en de monitoring van afspraken tussen vervoerder en concessieverlener (en daardoor gericht op het ov zelf en vaak niet op de hele keten). Dit terwijl ketenmobiliteit belangrijk is voor het goed functioneren van het mobiliteitssysteem. Vrijwel elke concessieverlener is momenteel bezig met het strekken van lijnen (hogere frequentie en minder stoppen) en het verkennen van alternatieven voor de first-/last mile en dunnere lijnen. De combinatie fiets-ov is kansrijk en krijgt steeds meer aandacht, zelfs vanuit het Rijk (investering fietsparkeren). Informatie over de keten is echter vrijwel niet beschikbaar doordat de verantwoordelijkheden voor de gehele keten verdeeld zijn over verschillende partijen (vervoerders, ov-autoriteiten, gemeente, provincies, etc.)

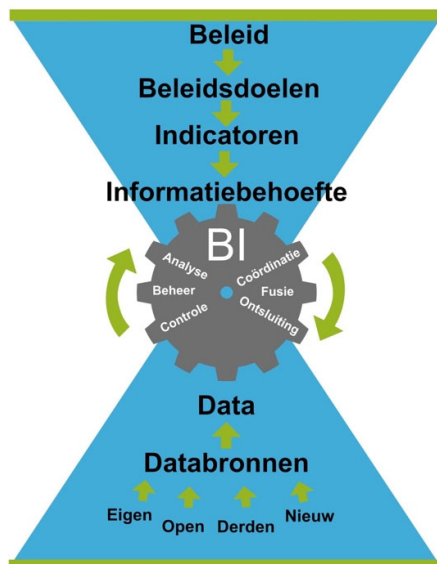
Het verkrijgen van inzichten in fiets- en ketengebruik is noodzakelijk om beleid te kunnen evalueren, nieuwe beleid te kunnen opstellen en investeringen te kunnen verantwoorden. De mogelijkheden om fiets- en ketengebruik te monitoren zijn er, maar deze kunnen alleen verzilverd worden met een uitgewerkt, doordacht plan en de juiste samenwerking. De provincie Groningen heeft laten zien hoe dit kan.

2. Monitoringsmethode Fiets- en Ketengebruik

De provincie Groningen heeft hierbij gebruik gemaakt van de door Mobycon ontwikkelde monitoringmethodiek. In deze methodiek wordt drie onderdelen onderscheiden:

1. de informatiebehoefte
2. het data-aanbod
3. het monitoringsplan

Deze drie onderdelen spelen op elkaar in: de informatiebehoefte bepaalt de behoefte aan data en het data-aanbod kan weer extra behoefte aan verdiepende informatie genereren. Het monitorsplan brengt beide onderdelen samen: het geeft invulling aan de informatiebehoefte en vult de beschikbare data waar nodig aan. Hieronder geven we een nadere beschrijving van deze onderdelen en illustreren we de invulling ervan met voorbeelden uit het monitoringsplan van de provincie Groningen.

Afbeelding 1 - Monitoringsmodel

2.1 Van informatiebehoefte...

De informatiebehoefte (de bovenkant van ons model) wordt bepaald door het beleid en de doelen die hierin gesteld zijn. Dit kunnen de beleidsdoelen zijn van alle verschillende partijen die de monitor gaan gebruiken. Uit deze beleidsdoelen volgen de indicatoren om te kunnen meten in hoeverre de doelen gehaald zijn. Deze indicatoren bepalen tot slot de concrete informatiebehoefte. De provincie Groningen heeft het stimuleren van duurzaamheid als een beleidsonderdeel, om zo tot een CO₂-reductie te komen. Het beleidsdoel hiervoor is het stimuleren van het fiets- en ketengebruik in de provincie, wat gemeten wordt met indicatoren als het aantal fietskilometers, de parkeerdruk bij stations en de kwaliteit van infrastructuur en overstappunten. De informatie over deze indicatoren vormde de concrete informatiebehoefte voor de monitor.

Omdat het doel van een monitor is dat deze meerdere partijen informeert en voorziet van informatie en inzichten, is het van belang dat de informatiebehoefte van al deze partijen wordt achterhaald. Dit kan door een stakeholdersanalyse uit te voeren, waarbij

per partij het belang en de bijbehorende informatiebehoefte in kaart wordt gebracht. Ook kunnen partijen concreet naar hun behoefte worden gevraagd. Voor het monitoringsplan van de provincie Groningen zijn hiervoor werksessies georganiseerd met o.a. Groninger gemeenten, de vervoerders en de Rijksuniversiteit Groningen.

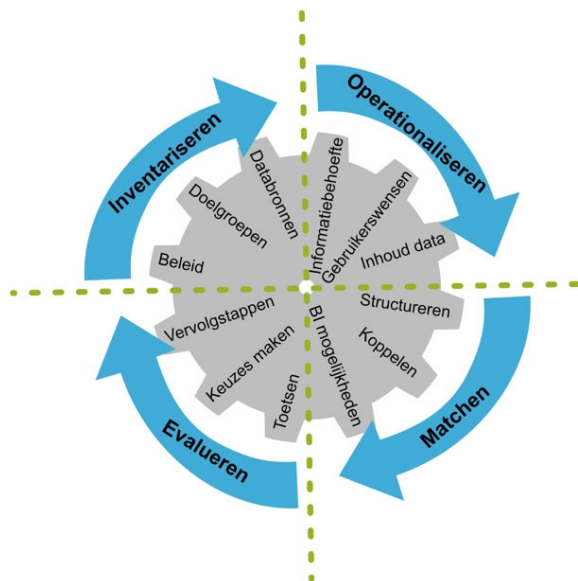
2.2 ...via slimme dataverzameling...

De onderkant van ons model bestaat uit het data-aanbod. Hierbij wordt geïnventariseerd welke bestaande data al beschikbaar is, hoe deze evt. zo kan worden verrijkt dat deze de gewenste informatie levert en of bestaande dataverzamelings-programma's eenvoudig kunnen worden aangepast of uitgebreid. Dit kan bijvoorbeeld gaan over permanente verkeerstoppunten of jaarlijkse enquêtes. Ook hiervoor is het van belang dat alle relevante partijen worden betrokken, om op die manier een zo compleet mogelijk overzicht te krijgen van de relevante beschikbare data(bronnen). Voor het monitoringsplan van de provincie Groningen zijn hiervoor tijdens de eerdergenoemde werksessies de beschikbare data(bronnen) geïnventariseerd.

2.3 ...en monitorsplan...

Waar de data wordt omgezet naar de gewenste informatie (Business Intelligence), ontstaat een monitoringsplan. Voor een monitor die inzicht geeft in voortgang en resultaat van het gehele beleidsveld is het goed regelen van dit onderdeel essentieel. De link tussen informatiebehoefte en data zorgt er namelijk voor dat bijvoorbeeld beleidsmedewerkers en bestuurders zo goed mogelijk geïnformeerd besluiten kunnen nemen en dat de juiste data efficiënt kan worden verzameld.

Deze ogenschijnlijk kleine stap ligt vaak op de grens van verschillende personen of afdelingen binnen een organisatie. Om 'elkaars taal te spreken' bestaat deze stap daarom uit een iteratief proces (zie afbeelding 2).

Afbeelding 2 - Iteratief proces

Dit proces begint met de inventarisatiefase, waarin de wensen en mogelijkheden aan beide kanten van de zandloper worden geïnventariseerd. Het gaat hierbij om vragen als 'welke doelen heeft het beleid?', 'wie gaat de monitor gebruiken en hoe (doelgroep)?' en 'welke databronnen zijn al beschikbaar?' De uitkomsten hiervan worden in de operationalisatie-fase geoperationaliseerd naar een concrete informatiebehoefte, gebruikerswensen en (on)mogelijkheden van bestaande bronnen. Dit is nodig om in de match-fase te kunnen bepalen welke informatiebehoefte met welke data vervuld kan worden. Omdat hieruit doorgaans een redelijke lijst aan wensen en (mogelijke) databronnen ontstaat, is het van belang deze lijst te structureren. Hiermee kan bekeken worden welke data waarvoor gebruikt kan worden (koppelen) en wat er moet gebeuren om van data naar de juiste informatie te komen (Business Intelligence). In de evaluatiefase wordt vervolgens bepaald of het resultaat van de voorgaande fases voldoende informatie voor de monitor biedt en werkbaar is. Indien duidelijk wordt dat bepaalde onderdelen onvoldoende beantwoord zijn, begint voor deze onderdelen het proces opnieuw, waarbij dieper wordt ingezoomd op de wensen en data-bronnen voor dit onderwerp. Hierbij worden bijvoorbeeld nieuwe mogelijkheden verkend (bijvoorbeeld nieuwe manieren van data-verzamelen).

Dit iteratieve proces is niet 'een stapje' in het proces om tot een monitor te komen, maar loopt door het hele proces heen. Bij de provincie Groningen zijn hiervoor verkennende gesprekken met vakspecialisten gevoerd en is de eerdergenoemde werksessie met relevante stakeholders gebruikt om het data-aanbod en de informatiebehoefte samen te brengen.

Het eindresultaat van dit iteratieve proces wordt verwerkt in een monitoringsplan. Dit plan bevat alle gekozen beleidsdoelen en bijbehorende indicatoren met bijbehorende gekozen databronnen. Per indicator wordt beschreven met welke databron en welke benodigde analyses inzicht wordt gegeven in welke beleidsdoelen. Ook wordt inzicht gegeven in het benodigde budget en doorlooptijd per databron, zodat afgewogen kan worden wat op welke termijn in de monitor wordt opgenomen.

2.4 ...naar monitor

Op basis van de gemaakte keuzes wordt het monitoringsplan vertaald naar een concrete monitor. Ook hierbij bepalen de partijen die de monitor gaan gebruiken de vorm van de monitor. Er worden daarom drie ontsluitingslagen onderscheiden:

1. Presentatie-laag
2. Service-laag
3. Ruwe data

De presentatie-laag bestaat uit opgemaakte factsheets en boekjes, met daarin beknopte overzichten van interessante resultaten en inzichten. De service-laag is bedoeld voor mensen die geïnteresseerd zijn in de achtergrond van deze resultaten, maar hiervoor niet zelf met de data willen rekenen. Deze laag kan bestaan uit een online platform met een gebruiksvriendelijke interface. De laatste laag is voor onderzoekers en specialisten die voor hun werkzaamheden de ruwe data willen gebruiken om zo de inzichten te krijgen die zij specifiek wensen. Voor het monitoringsplan van de provincie Groningen is de eerdergenoemde stakeholderanalyse gebruikt om de ontsluitingsbehoefte te bepalen.

3. Vervolg in praktijk

De provincie Groningen heeft in het najaar van 2018 het monitoringsplan afgerond en de belangrijkste onderdelen hieruit vertaald naar plannen van aanpak. Deze plannen van aanpak zijn concrete uitwerkingen van (aanvullende) onderzoeken die nodig bleken voor de monitor. Het gaat dan om het uitvoeren van enquêtes en het opzetten van een fietstelpuntennetwerk. De komende tijd worden deze onderzoeken uitgevoerd, waarna begonnen wordt met het uitwerken van de eerste versie van de monitor over het fiets- en ketengebruik in de provincie Groningen. Naar verwachten verschijnt deze in het voorjaar van 2020.

De gevolgde monitoringsmethodiek laat zien dat het monitoren van fiets- en ketengebruik geen standaardwerk is, maar om maatwerk vraagt. De beschreven monitoringsmethodiek kan ondersteunen bij het vormgeven van dit maatwerk.